

Razstave

Boštjan Zajšek: *Tudi nam pripada Božje sonce: ob 150-letnici Evangeličanske občine Maribor*. Katalogi, zvezek 37. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2013, 60 strani

Strokovnjak za zgodovino moderne evangeličanske skupnosti v Mariboru mag. Boštjan Zajšek se je odločil temeljno delo o predmetu svojih zgodovinsko-pisnih raziskav, znanstveno monografijo z naslovom *Biti Nemec pomeni biti luteran* (Založba SHS, 2010), približati tudi širši javnosti, zlasti članstvu Evangeličanske cerkvene občine Maribor.

Ta je 6. decembra 2012 praznovala 150-letnico svojega obstoja, in zato je bila 30. januarja 2013 v župnišču mariborske cerkvene občine odprta razstava z naslovom *Tudi nam pripada Božje sonce*, izdan pa je bil tudi razstavni katalog z enakim naslovom. Ob tem velja omeniti, da je razstava zamišljena kot stalna, zato na njej ni originalnega arhivskega gradiva. Sestavlja jo 21 tiskanih razstavnih panojev, katerih vsebina je slikovno in vsebinsko enaka tisti v precej obširnejšem katalogu. Ta je barvit in kar zadeva slikovno gradivo izredno bogat z velikim številom reprodukcij arhivskega gradiva.

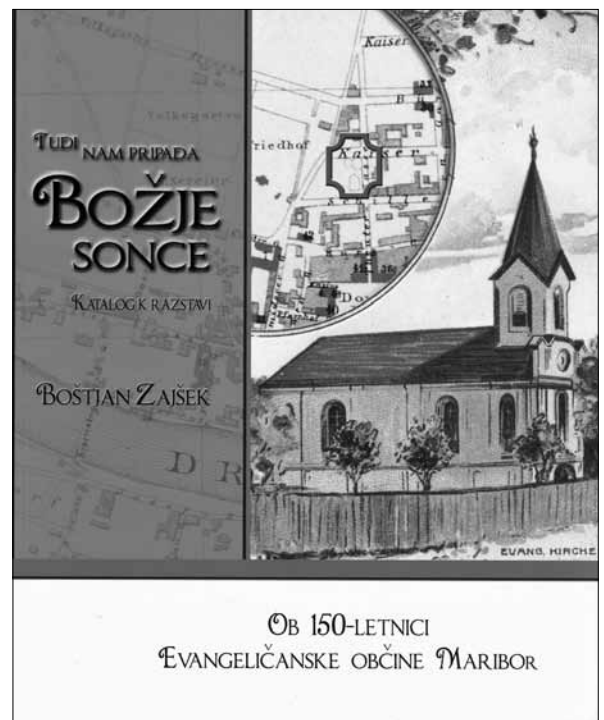
Publikacija je v grobem razdeljena na zgodovinski pregled in intervjuje z današnjimi člani cerkvene občine. Pri tem je zgodovinski pregled seveda posvečen najdaljšemu obdobju njenega delovanja, obdobju »nemške« evangeličanske občine, to pa je čas med letoma 1862 in 1945. Preostanek publikacije – ob bežnem pogledu na čas reformacije v Mariboru – je namenjen obdobju ponovne vzpostavitve evangeličanske cerkvene občine po letu 1952, tokrat »slovenske«. Nacionalne oznake glede veroizpovedi namreč v liturgičnem niso spremenile ničesar, cerkvena občina v Mariboru je bila vseskozi augsburške veroizpovedi.

Poleg splošnega zgodovinskega pregleda organizacije in življenja občine so predstavljeni vsi njeni duhovniki, od prvega in hkrati za nastanek občine ter cerkve najzaslužnejšega Ernsta Schrolla (1864–1871) naprej. Precej prostora je namenjenega zapletom v zvezi z bogoslužnim prostorom ter samo cerkvijo, zgrajeno v obdobju 1868–1869. Njeno zgodbo dopolnjujejo izbrani gradbeni načrti iz 19. stoletja ter fotografije obnov iz 20. in 21. stoletja. Zanimiv je izvor članov občine, ki so na začetku njenega delovanja večinoma prišli iz raznih nemških dežel, le okoli četrtnina pa iz avstrijskih, vsaj eden tudi iz Danske. Poznavalcem mariborske zgodovine bodo pozornost vzbudili tudi razni ugledni in malo manj ugledni člani cerkvene občine od leta 1900 naprej ter njeni finančni podporniki, med njimi tudi tuje kronane glave. Na drugi strani so pomenljivi spori občine s Katoliško cerkvijo, tako zaradi prestopov vernikov iz ene vere v drugo – neka vernica je npr. v samo

šestih letih štirikrat prestopila iz katoliške v evangeličansko in nazaj – kot zaradi nacionalnih trenj, dodatno zaostrenih s »pročodrimskim« (nemško Los von Rom) delovanjem duhovnika Ludwiga Mahnerta (1903–1919). Njegov nemški nacionalizem je živel naprej tudi v prvi jugoslovanski državi pod njegovim naslednikom Johannom (Hansom) Baronom (1920–1945), ki pa je med vojno ostro obsodil ravnanje okupatorjev s Slovenci. Hkrati je v publikaciji tudi nekaj drobcev, ki zadevajo evangeličanske skupnosti zunaj Maribora, denimo v Radljah ob Dravi, na Ptujju in v Šentilju, tj. v krajih, ki so sodili pod mariborsko cerkveno občino.

Prvi udarec je tej občini prinesel razpad Avstro-Ogrske, ko se je število članov cerkvene občine s tri tisoč iz predvojnega vrhunca skupnosti do leta 1921 zmanjšalo za dve tretjini. Med emigranti je bil tudi Mahnert, ki je v Avstrijo zbežal tik pred razglasitvijo sodbe zaradi protidržavnega delovanja. Leto 1945 je sploh v luči medvojnega dogajanja in štiri desetletja nacionalističnega delovanja pred vojno, ne glede na omenjeni Baronov protest pomenilo konec mariborske nemške evangeličanske skupnosti. Njeni člani so bodisi zbežali, med njimi Baron, bodisi končali kot žrtve povojnih pobojev, evangeličanska bogoslužja v mestu pa so bila vse do leta 1952 prepovedana.

Povojno skupnost, to pot etnično slovensko, je obnovilo zlasti priseljevanje evangeličanov iz Prekmurja, kljub temu pa je ostala stigmatizirana kot »švabska« še dolgo po koncu prepovedi evangeličanskih bogoslužij v

mestu. Pri tem je zanimivo, da je preživetje mariborske evangeličanske občine omogočil ekumenizem, ki pa ni bil zasnovan na sodelovanju s Katoliško, temveč s srbsko Pravoslavno cerkvijo, s katero si je cerkvena občina do leta 2000 delila cerkev v Trubarjevi ulici (do leta 1918 Luther Gasse). Vrnjena ji je bila leta 1994 med denacionalizacijo. Tudi na redno duhovno oskrbo so mariborski evangeličani morali čakati vse do leta 1998, ko je vodenje prevzela sedanja duhovnica, mag. Violeta Vladimira Mesarič Jazbinšek.

Zgodovinski pregled dopolnjujeta dva intervjuja s tremi sedanjimi člani občine, v njej dejavnimi od njenih povojnih začetkov, in s sedanjo duhovnico.

Glede na tematiko je obenem pohvale vredno, da je v publikaciji primerno poskrbljeno tudi za nekdanje člane nemške občine oziroma njihove potomce in druge nemško govoreče bralce, saj ima katalog obširen povzetek v nemškem jeziku, v nemščino pa je preveden tudi uvod.

O bogatih temeljih publikacije govori dejstvo, da je arhivsko gradivo zanjo prišlo iz kar devetih fondov in zbirk – dva fonda od teh vsebujeta gradivo nemške evangeličanske občine – iz avtorjevega matičnega arhiva, tj. Pokrajinskega arhiva Maribor, deloma pa tudi iz Župnijskega arhiva sv. Magdalene.

Tudi nam pripada Božje sonce je vsekakor zelo kvalitetna poljudnoznanstvena publikacija, primerna za velik krog ljudi, ki jih zanimata zgodovina Maribora in evangeličanskih skupnosti na Slovenskem.

Žiga Oman

Žiga Oman: Evangeličanski Maribor, mesto in njegova bližnja okolica v času reformacije. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2012, 58 strani

Pokrajinski arhiv Maribor je v sodelovanju z zavodom Maribor 2012 Evropska prestolnica kulture pripravil razstavo z naslovom *Evangeličanski Maribor, mesto in njegova bližnja okolica v času reformacije*. Avtor, mag. Žiga Oman, je s tem nadgradil svoje magistrsko delo iz leta 2010. Razstavo je sestavljalo 11 panojev, javnosti pa je bila na ogled od 30. 10. do 27. 11. 2012 v mariborski Galeriji K8. Zaradi neprimernosti virov le-ti niso bili razstavljeni v izvorni obliki, temveč kot reprodukcije.

Hkrati z razstavo je mag. Oman pripravil razstavniki katalog, ki je v bistvu na papir natisnjena verzija razstavnih panojev. Katalog je oblikoval Rok Rihtar, izdal in založil pa ga je Pokrajinski arhiv Maribor. Da bi tematiko približal kar najširšemu krogu ljudi, je avtor besedilo kataloga prevedel še v nemški in angleški jezik ter vse tri verzije združil v 58 strani obsegajočo publikacijo.

Besedilo kataloga se deli na tri večja poglavja: prvo

obravnavava dogajanje v Mariboru in njegovi bližnji okolici v času od začetka do vrhunca reformacije in protireformacijske ukrepe, drugo poglavje sestavljajo krajše biografije najpomembnejših osebnosti iz zgodovine evangeličanskega Maribora in mestne okolice, v tretjem poglavju pa je moč prebrati sezname mariborskih evangeličanov iz zgodnjega novega veka. V spremnem delu publikacije so ob literaturi navedeni tudi viri, ki so razdeljeni na neobjavljene in že objavljene. Med neobjavljenimi viri je gradivo treh arhivov – Arhiva krške škofije, Pokrajinskega arhiva Maribor ter Štajerskega deželnega arhiva v Gradcu.

Prvo, najobširnejše poglavje je razdeljeno na krajša podpoglavja, ta pa so kronološko razvrščena v skladu z razvojem reformacijskih idej na mariborskem območju. Zaradi teh se je Maribor leta 1572 kot mesto prvič izpričano prišteval k augsburški veroizpovedi, tj. eni od vej evangeličanske vere. Tako lahko o Mariboru v naslednjih treh desetletjih govorimo kot o evangeličanskem Mariboru, vse do obdobja 1600–1602, ko je v mesto najprej prišla oborožena (proti)reformacijska komisija ter od evangeličanskih meščanov izsilila versko spreobrnitev, nato pa se je decembra 1602 – po slabih treh letih životarjenja – evangeličanska skupnost s sedežem na betnavskem gradu pri Mariboru tudi uradno razpustila. Iz obdobja, ko je evangeličanska vera v Mariboru bila na vrhuncu, je posebej izpostavljen primer menda krvoskrunske poroke Krištofa Pisa ml. in Uršule (vdove) Haller, za katero se je nazadnje izkazalo, da je bila vendarle »čista« in da so bile domneve o krvoskrun-

Evangeličanski Maribor –
Mesto in njegova bližnja okolica
v času reformacije

Evangelisches Maribor – Die Stadt und ihre
nähere Umgebung in der Reformationszeit

Evangelical Maribor – The Town and its
Surroundings in the Reformation Period

stvu zgolj neutemeljeno podtikanje; priložena je tudi slika poročne pogodbe med omenjenima zakoncema. Potem ko je položaj mestnega sodnika zasedel protireformacijsko usmerjeni Mihael Herbstberger, je v mestu skorajda izbruhnil oborožen spopad med katoliki in evangeličani. Prav v Mariboru pa je prišlo do doslej edinih znanih smrtnih žrtev konfesionalnega spopada na Dravskem polju – januarja 1600 so namreč štirje vojaki protireformacijske komisije ob požigu evangeličanske molilnice na Betnavi zaradi neprevidnosti izgubili življenje.

Od najpomembnejših osebnosti evangeličanskega Maribora, ki so predstavljene v drugem poglavju, je treba posebej omeniti voditelja evangeličanske skupnosti na Dravskem polju Klemna Welzerja pl. Ebersteina, lastnika betnavskega gradu barona Wolfa Viljema Herbersteina ter predikanta Sigmunda Lierzerja in Jurija Lautenschlagerja.

Seznami mariborskih evangeličanov vsebujejo imena 88 mariborskih meščanov augsburške veroizpovedi iz leta 1595, seznam evangeličanskih učiteljev in zborovodij na Betnavi ter seznam evangeličanskih nagrobnikov na zunanjih stenah mariborske stolnice. Presenetljiv je podatek, da so na omenjenem seznamu mariborskih meščanov evangeličanske vere tako mestni sodnik kot vsi mestni svetniki ter četrtni mojstri. Avtor tako ugotavlja, da je število evangeličanov meščanskega stanu v Mariboru – če imenom s seznama dodamo še za tisti čas povprečno število družinskih članov – dosegalo približno 440 od skupno nekaj več kot tisoč prebivalcev Maribora.

Besedilo kataloga vsebuje različno slikovno gradivo, ki si ga je bilo mogoče ogledati tudi na razstavnih panojih. To so zemljevidi političnoupravne in cerkvenoupravne ureditve slovenskega ozemlja v 16. oz. 17. stoletju, podobe Maribora in gradov (račkega, slivniškega in betnavskega, pri čemer je posebej zanimiva rekonstrukcija obzidja evangeličanskega pokopališča na Betnavi, ki je delo Vesne Kitthiya), dokumenti in listine (poročna pogodba, pisma, pečati in podpisi posameznikov), slike evangeličanskih nagrobnikov, ki so še danes ohranjeni na zunanji strani mariborske stolne cerkve, in prvi folij seznama mariborskih meščanov augsburške veroizpovedi.

Razstava *Evngeličanski Maribor, mesto in njegova bližnja okolica v času reformacije* ter katalog k razstavi predstavljata na poljuden način obdobje iz zgodovine mesta ob Dravi, ki je povprečnemu Mariborčanu, pa tudi drugim dokaj nepoznano. To trditev dokazujejo trije vpisi v knjigi vtisov z razstave: »Prav, da Mariborčani spoznajo zgodovino evangeličanske cerkve, saj jo na splošno zelo malo poznajo.« / »Prijetno za ogled in za poduk o neznanih dogodkih nekdanjega Maribora.« / »Really nice exhibition – I am now even more interested in finding out more about the history of Maribor.« Kot v katalogu ugotavlja sam avtor, je slovensko zgodovinsko pisje čas reformacije na Dravskem polju – v

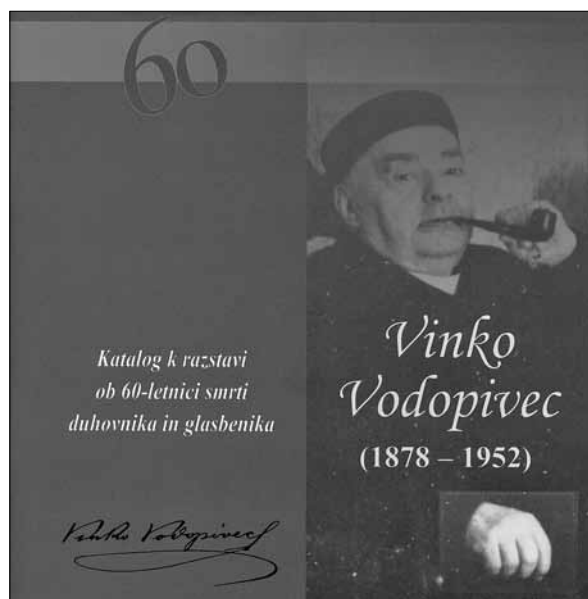
nasprotju z obdobjem reformacije na Kranjskem ali v Prekmurju – vse do nedavnega zanemarjalo. Kot razloge avtor mdr. navaja dejstvi, da je reformacija na mariborskem območju potekala skoraj izključno v nemščini ter da so bili pripadniki reformacijskega gibanja v glavnem meščanskega in plemiškega stanu. Ti dejstvi pa sta do konca 20. stoletja očitno veljali za premalo domoljubni oz. celo nasprotni slovenskemu nacionalnemu in vsaj do leta 1991 tudi političnoideološkemu interesu. Prav zato sta razstava in katalog pomemben prispevek k zapolnitvi belih lis iz mariborske zgodovine in dobra primera objektivnega prikazovanja le-te, prevoda v nemščino in angleščino pa vedenje o evangeličanskem Mariboru širita tudi onkraj naših meja.

V bližnji prihodnosti bo razstavne panoje prevzela Evangeličanska cerkvena občina Maribor ter, kakor je bilo načrtovano, uredila stalno razstavo v župnijskih oz. cerkvenih prostorih.

Boštjan Zajšek

Vinko Vodopivec (1878–1952), razstava in katalog ob 60. obletnici smrti duhovnika in glasbenika. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv, 2012, 36 strani

Julija 2012 je minilo 60 let od smrti duhovnika in glasbenika Vinka Vodopivca. Spomin na tega plodovitega primorskega in slovenskega skladatelja, priljubljenega kromberškega dušnega pastirja in branilca slovenstva v hudih časih 20. stoletja je na Goriškem še vedno zelo živ. Leto 2012 je zato novogoriška občina poimenovala Vodopivčevo leto in njemu v spomin so se zvrstile številne prireditve. Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je na pobudo Moškega pevskega zbora Kromberški Vodopivci v sodelovanju z Goriškim muzejem pripravil spominsko razstavo. Na njej so večinoma

razstavljeni izvirni dokumenti (pisma, fotografije, diplome, vabila, plakati, prošnje, notni rokopisi ...), nekaj pa je tudi časopisnih člankov, brošur, zapisov v publikacijah, natisnjenih not, zvočnih kaset, zgoščenk ipd. Največ razstavljenega gradiva je iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, nekaj so ga prispevali posamezniki, arhivi župnij in društev ter ustanove za varstvo kulturne dediščine. Razstava je postavljena v prostorih Goriškega muzeja v gradu Kromberk. Razdeljena je v tri vsebinske sklope. Prvi vsebinski sklop **Utripi življenjske poti** skuša obiskovalcu predstaviti Vodopivčevo življenjsko pot od rojstva do smrti. Kaže drobne utrinke iz časa njegovega šolanja, službovanja, umetniškega ustvarjanja, pa tudi iz vsakdanjega življenja. Izhodišče za drugi sklop, ki ima naslov **Iz skladateljeve glasbene zapuščine**, ni bilo muzikološko vrednotenje njegovih del (tak pristop bi zahteval glasbenega strokovnjaka), ampak poljuben izbor nekaterih njegovih rokopisnih in natisnjenih skladb. Zaradi prostorske omejitve je bil potreben strog izbor. Razstavljene so nekatere natisnjene skladbe in notne zbirke ter nekateri Vodopivčevi notni rokopisi, ki z naslovom ali kakim skladateljevim pripisom kažejo drobne posebnosti časa

ali kraja nastanka skladb. Precejšen poudarek sta avtorja razstave Jurij Rosa in Ivanka Uršič dala tretjemu vsebinskemu sklopu, sklopu z naslovom **Vedno prisoten v javnem spominu**. Želela sta predstaviti gradivo, ki kaže različne načine Vodopivčeve navzočnosti v javnem spominu (gradivo o spominskih likovnih znamenjih v Kromberku in Ročinju, zapise o proslavljanju obletnic Vodopivčevega rojstva ali smrti, gradivo o delovanju pevskih zborov, ki nosita njegovo ime, o poimenovanju ulice v Novi Gorici in glasbene šole v Ajdovščini po njem ipd.).

Razstava je postavljena na 27 panojih in v 9 vitrinah, skupno število razstavljenih eksponatov je 225. Spremlja jo droben, 25 strani obsegajoč razstavni katalog, ki ga je pripravil Jurij Rosa. V njem nam v topli uvodni besedi Vodopivca na kratko predstavlja Vojko Pavlin, domačin, zgodovinar in zborovodja Moškega pevskega zbora Kromberški Vodopivci. Potem je objavljena spremna beseda avtorjev razstave, večji del kataloga pa je namenjen seznamu oziroma opisu vseh razstavljenih enot. Dodanih je tudi nekaj slikovnih prilog.

Aleksandra Pavšič Milost

Spominska plaketa – častni znak 2. reda Rdečega križa, ki jo je Vinku Vodopivcu podelila cesarska oblast za posebne zasluge pri vojaški zdravstveni negi med vojno, 14. 10. 1916.

Stara šara?! Problem dolgoročne hrambe na sodobnih nosilcih informacij. Razstava in razstavni katalog, Celje: Zgodovinski arhiv, 2012, 24 strani

Prav vsem dandanes zmanjkuje časa, srečujemo se z vedno bolj norim tempom življenja, ki nas vedno znova postavlja na stranski tir. Stavke »nimam časa« zagotovo slišimo večkrat na dan bodisi v službi bodisi doma, od prijateljev, sosedov, znancev ali neznancev na ulici. In pri vedno večji naglici, s katero drvimo skozi življenje, se zna zgoditi, da nas bo, vsaj kar zadeva dolgoročno hrambo informacij na sodobnih medijih, povozil čas.

Vprašanje, ki ga je dr. Borut Batagelj, idejni vodja projekta in eden izmed avtorjev kataloga Stara šara, postavil na koncu uvodnika »Kam ste pa vi shranili fotografije z letošnjega dopusta?« je v tem kontekstu več kot smiselno. Moj odgovor na zastavljeno vprašanje bi bil žal že nekaj let enak. Odgovor bi bil, da fotografij sploh nimam, oziroma da so še vedno na spominskih karticah fotoaparatorov, kamer in telefonov ter številnih USB ključkih. Z zelo slabo vestjo lahko zapišem, da imam najpomembnejše življenjske dogodke še vedno na kasetah VHS. Ker besede minejo, črke pa ostanejo, me bo tudi tale zapis opomnil, da se moram čim prej tudi sama temeljiteje lotiti te »stare šare«.

Razstava in spremljajoči katalog, ki je izšel ob razstavi, sta plod sodelovanja treh arhivov: Zgodovinskega arhiva Celje, Pokrajinskega arhiva Maribor in Zgodovinskega arhiva na Ptuj. Ob pripravi razstave so avtorji želeli nabrati čim širši nabor vtisov in osebnih izkušenj z najrazličnejšimi sodobnimi nosilci informa-

cij in tako so pripravili kratko spletno anketo. Nanjo se je odzvalo približno šestdeset oseb, njihovi nostalgični vtisi in izkušnje pa so domiselno zajeti v vsakem poglavju spremljajočega kataloga, v katerem je sicer opisanih deset vrst nosilcev zapisov, od preluknjanih kartic in trakov do spominske kartice in USB ključka. Katalog tako predstavlja zgodbe nosilcev in ljudi.

Kot ključni sodobni problem vseh arhivov in tudi družbe nasploh so avtorji izpostavili problem arhiviranja oziroma dolgoročne hrambe informacij na sodobnih nosilcih. Strojna in programska oprema se vedno bolj izpopolnjujeta, distribucija je čedalje širša, dostopnost vse večja, pozabljamo pa na problem dolgoročne hrambe. Arhivi jo rešujemo vsak po svoje.

Otvoritev razstave je bila 5. marca 2013 v Zgodovinskem arhivu Celje. Z razstavo so avtorji želeli spodbuditi posameznike v našem okolju k odgovornemu ravnanju z zapisi ne samo na sodobnih, temveč tudi na napol preteklih in izumirajočih medijih. Vsi trije arhivi so tudi prek spleta vabili ljudi, naj prinesejo v arhiv stare diskete, kasete, trakove, preluknjane kartice, ključke, skratka predmete, ki bi lahko postali del razstave. Odziv je bil presenetljiv.

Sam koncept razstave je zasnovan zelo domiselno, saj so nas že ob vstopu v avlo Zgodovinskega arhiva Celje s stene pozdravili ovitki gramofonskih plošč različnih izvajalcev, predvsem iz naše mladosti, katerih glasba nas je spremljala na otvoritvi razstave. Kot drugo zanimivost bi veljalo omeniti pisano steno z več kot

240 disketami, katerih pomnilniška sposobnost skupaj danes ne presega polovice zgoščenke.

Na razstavi je bil na ogled štiriminutni film z naslovom Digitalna mračna doba (Digital Dark Age), ki si ga je mogoče ogledati tudi na Youtubeu in je bil posnet v ameriškem muzeju računalniške zgodovine. Film nas ne pusti ravnodušne, sploh pa ne ob predpostavki, da teh zapisov, če že danes ne bomo poskrbeli za pravočasno in učinkovito hranjenje, morda nekega dne sploh ne bo več.

Naj na koncu omenim še avtorje kataloga. To so Damjan Lindental, dr. Miroslav Novak, Jure Zupanc,

Katja Zupanič in dr. Borut Batagelj, ki je bil idejni vodja projekta.

Razstava je imela izjemen odziv tako v lokalnem okolju kot tudi širše. Že na sami otvoritvi se je zbralo veliko ljudi, obiskovalci pa si jo v Zgodovinskem arhivu Celje lahko ogledajo še do 5. septembra 2013. Potem bo na ogled še v preostalih dveh mestih na Štajerskem.

Sonja Jazbec